



Августин БАБ'ЯК

## УЧАСТЬ І РОЛЬ КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ У ВЕЛЕГРАДСЬКИХ КОНГРЕСАХ (1907-1936)

Augustin BABYAK. *On Part and Role of Catholic Church in Velehrad Congresses (1907- 1936).*

В Апостольському листі “*Euntes in mundum*” (1988) папа Іван Павло II пише: “Дві форми великої традиції Церкви – західна та східна, дві форми культури взаємно доповнюють одна одну, як двоє “легень” в одному організмі”<sup>1</sup>. Вищеподаний вираз глибоким символізмом заліг на ґрунт історичної пам’яті церковної традиції та своєю актуальністю домагається наукового вивчення у ділянці еклезіології та застосування в щоденності людського життя. Слова Святішого Отця, як представника східної європейської спадщини, завершують довголітній історичний процес, до якого змагала місійна діяльність святих Кирила та Мефодія, Хрещення Русі чи Берестейська Унія. Наголошуючи на незабутності сторінок історії Церкви, Іван Павло II виразив неодноразово свою приналежність до слов’янських народів. Польсько-слов’янський родовід провідника Церкви сприяв тому, що папа впродовж свого понтифікату часто наголошував на духовній єдності християнської Європи та відкривав багатство традицій Сходу і Заходу. “Двоє легень” християнського організму не дихають виключно духовністю та богословським мисленням двох культур, але синтетично поживляють добрі наміри екуменічних змагань на шляху до церковної єдності. Останній аспект однак є відносно мало відомим або свідомо замовчуванним у контексті публічних дискусій<sup>2</sup>.

<sup>1</sup>AAS 80.- 1988.- 935-956. *Euntes in mundum* // AAS 80.- 1980.- № 12.- S. 935-956.

<sup>2</sup>У першому та другому виданнях словника “*Dictionary of the Ecumenical Movement*”, опублікованих Світовою Ра-

Автор цієї статті ставить за мету висвітлити роль та показати вплив Велеградських Конгресів (1907-1936 рр.) на історичну еволюцію ідеї та практики екуменізму. Додатковим мотивом написання статті став ювілей 100-ліття Велеградських Конгресів від початку їх зародження. Протягом 28 червня – 1 липня 2007 р. у Велеграді відбулася зустріч найвидатніших представників Римо-Католицької, Греко-Католицької, Православної Церков, протестантських спільнот. Під егідою представника Апостольської Столиці кардинала Вальтера Каспера та архієпископа Праги Кардинала Мирослава Влка було урочисто відзначено історичне значення конгресу. У святкуваннях брали участь римо-католицький ординарій архієпископ Ян Граубнер з Оломунця, численна делегація з Ватикану. Візантійський обряд очолив митрополит Київсько-Галицький кардинал Любомир Гузар, архієпископ Ігор Возняк (Львів), екзарх Михайло Гринчишин (Париж), єпископ Гліб Лончина (Італія), єпископ Володимир Ющак (Польща), делегація Католицького університету зі Львова, яку очолив директор інституту екуменічних студій УКУ Антуан Аржаковський. Численна делегація Церкви візантійського обряду підтвердила свою провідну роль та участь у генезі екуменічних зустрічей у Велеграді. Поєднуючи у собі східну та латинську традиції, церква мучеників ХХ ст. відіграла чільну історичну роль в організації та проведенні окремих екуменічних Конгресів. Відповідальність за організацію та проведення зустрічі взяв на себе центр Алетті з Оломунця. Ювілейні святкування поєднували літургійно-молитовний елемент із запланованими дискусійними панелями. Господня молитва Ісуса “*Ut unum sint*” пригадала першочергові мотиви екуменічних зборів у змінних історичних обставинах та наголосила на християнських коренях Європи, які у східному християнстві засадили слов’янські Апостоли Кирило та Мефодій.

Географічне розміщення Велеграду, як символу національного і релігійного відродження, неабияке у зрозумінні акцентів проведених з’їз-

дою Церков (World Council of Churches), ігноруються постанови Конгресів у Велеграді та напрацювання митрополита Андрея Шептицького. Двоє звернень Апостольського Екзарха для української діаспори у Франції єпископа Михайла Гринчишина до видавців не внесли очікуваних корект до змісту словника.

дів, які несуть у своїй основі відповіді на сучасний процес об'єднання Європи та реакцію на зцілення духовних коренів європейського континенту.

У Державному Архіві Опава (SAOp) в Оломунці знаходиться величезна кількість рукописних матеріалів, зокрема мова йде про листування, яке проводилось під час проходження Конгресів. Мова йде про листи, в яких показаний процес спілкування представників греко-католицької ієрархії з організаторами конгресу, зокрема: архієпископом А.К.Стояном (1851-1923)<sup>3</sup> та його наступником архієпископом Леопольдом Пречаном (1869-1947). Зміст подій конгресів до сьогодні ще не опублікований, тому недоступний до відома широким колам. Багато джерел знаходиться також у Центральному Державному Історичному Архіві Львова (ЦДІАЛ). Бібліотека Центру св. Іринія в Ліоні у своєму розпорядженні володіє цінним відділом літератури, присвяченому участі слов'ян в екуменічних процесах.

Головне джерело, яке лягло в основу цієї статті, становить семитомне зібрання Актів Конгресу (*Acta Conventus Velehradensis*), у якому містяться звіти дискусій, тексти рефератів, а також Акти Велеградської Академії (*Acta Academiae Velehradensis*) з 1910 р. Істотну вартість відіграли також монографічні праці таких авторів, як Ф.Цінек<sup>4</sup>, Ф.Гривец<sup>5</sup>, Й.Сліпий<sup>6</sup>, Ф.Дворнік<sup>7</sup>, Л.Гурка<sup>8</sup>, А.Баб'як<sup>9</sup>.

## I

Вибір Велеграда для проведення богословських та екуменічних зустрічей ніс у своїй географічній площині глибокий символізм. Велеград (Velehrad)

<sup>3</sup>Біографію А.К.Стояна див.: Cinek F. *Arceybiskup Dr. Antonin Cyril Stojan: zywot a dilo.* – Оломунц, 1933.

<sup>4</sup>Antonin Cyril Stojan. *Apostles of Church Unity.* – N.Y.: New Rochelle, 1983.

<sup>5</sup>Vspominky na cyrillo-methodejsky rok 1863. – Велеград, 1913.

<sup>6</sup>Conspektus historicus venerationis SS. Cyrilli et Methodii in Ucraina, Bohoslovia. – 1936. – 1-4. – S. 203-208; *Na Velegradi.* – “Нива”. – 1922. – № 10. – S. 337-345; № 11/12. – S. 389-402.

<sup>7</sup>*Les Slaves: Byzance et Rome au IX siècle.* – Paris, 1926; *Les Légendes de Constantin et Méthode vues de Byzance.* – Prague, 1933.

<sup>8</sup>*Dziedzictwo ojców: Ekumeniczny charakter tradycji velehradzkiej.* – Verbinum, 1995.

<sup>9</sup>*Des Ukrainiens aux Congrès de Velehrad (1907-1936).* Société Scientifique Ševčenko. – Париж, 2007.

в історичній пам'яті був столицею Великоморавського князівства, у якому успішно поширювалася апостольсько-євангелізаційна діяльність апостолів Кирила і Мефодія (XI ст.). Теперішня назва міста – Старе Місто на Моравах. Колишня цистерціанська базиліка, в якій сто років тому відбувалися конгреси, вказує на славу історію міста. Говорячи про статус міста, слід відкликатися до передання старої моравської традиції, яка походить з XIII ст. За традицією, Велеград тісно ототожнювався з архієпископською столицею святого Мефодія та був місцем його смерті та поховання<sup>10</sup>. Таким чином, скликання екуменічних Конгресів у Велеграді отримало апробату та визнання як зі сторони слов'янського, так і грецького православ'я, для яких згадані святі користуються великою пошаною.

Крім історичного мотиву у виборі Велеграда на місце проведення екуменічних зустрічей була ще богословська причина, а саме: “відкриття екуменічних цінностей та євангелізаційно-культуротворчої праці святих Кирила і Мефодія”<sup>11</sup>, тому що Велеград тісно ідентифікувався з національним, культурним та релігійним відродженням Чехії та Словаччини. Дану тезу детально розвинув Леонард Гурка у своїй праці “Спадщина Отців”<sup>12</sup>.

Генега назви “екуменічні зустрічі” не нова, оскільки існували вже певні історичні прототипи. Наприклад, у 1645 р. в м. Торуні, за ініціативою польського короля Владислава IV та польського єпископату, зібралися на спільну зустріч католики, лютерани та кальвіністи. Мета зборів полягала у тому, щоб між віросповіданнями панувала взаємна згода та єдність на території тогочасного польського королівства. Така ініціатива зародилася у 1643 р., після закінчення синоду латинської церкви у Варшаві. Завершуючи синод, єпископи надіслали листа дисидентам Корони та запросили їх до діалогу. Це відбулося 10 жовтня 1644 р. у м. Торунь. Відповідальним за прове-

<sup>10</sup>Див.: Zlamal B. *Prirucka ceskych cirkevnych dejin.* – T. 1. *Pocátky latinskoho a slovanskeho krestantva na Velke Morave.* – Оломунц, 1970. – S. 112, 184-187.

<sup>11</sup>Górka L. *Dziedzictwo ojców: Ekumeniczny charakter...* – S. 12.

<sup>12</sup>Пор.: Górka L. *Dziedzictwo ojców: Ekumeniczny charakter...* – S. 19-26. Для повнішого розуміння ідеї Конгресів суттєвим є аналіз суспільно-політичного контексту, який створив цілу низку сприятливих обставин для реалізації ідеї екуменізму.

дення діалогу був отець Магні, який був також представником папи Інокентія Х. В екуменічних зборах, які отримали назву "Colloquium Charitativum"<sup>13</sup>, взяли участь 76 богословів: 27 лютеранів, 24 кальвіністів, 25 католиків.

Однією з причин створення центру для конгресів у Велеграді було зародження нової альтернативи по відношенні до аналогічного центру у Німеччині (Фульда), який запрошував здебільшого представників християнського Заходу. Центр у Велеграді був покликаний акцентувати та підняти проблеми християнства у слов'янському світі та відкрити слов'янський богословський горизонт, який у майбутньому мав стати своєрідним мостом єдності між православними слов'янами Сходу та слов'янами-католиками Заходу<sup>14</sup>.

На противагу Велеграду, подібна екуменічна зустріч відбулася також в Единбурзі у 1910 р., яку прийнято вважати початком екуменічного руху. Гіпотетично можна сказати, що це був перший екуменічний діалог у повному розумінні слова, під час якого відбувся "Тиждень молитов за єдність християн". У протестантському та англіканському середовищах вималювалися два напрямки: один – *Life and Work* (Життя та Праця), проведений у 1925 р. у Стокгольмі, характеризувався антидогматичною прагматикою, інший – *Faith and Order* (Віра і Устав), проведений у Лозанні у 1927 р., наголошув насамперед на доктринальних питаннях та еклезіальних структурах. Два екуменічні рухи зустрілися вдруге у 1948 р. в Амстердамі. На Амстердамському Конгресі створили Екуменічну Раду Церков, до якої увійшли представники 147 церков та церковних спільнот<sup>15</sup>. Чергова зустріч відбулася у Нью-Делі у 1961 р., на якій визначено шляхи дальшого розвитку, тому що у Раду увійшли представники Російської Православної Церкви та низки інших європейських православних Церков<sup>16</sup>.

Автор цієї статті звертає особливу увагу на розвиток екуменічних ідей, які побутували на те-

<sup>13</sup> Див.: Piszcz E. *Colloquium charitativum* // Encyklopedia Katolicka. – Т. III. – Люблін, 1985. – Kol. 546-547.

<sup>14</sup> Див.: Cinek F. *Velehrad viry. Duchvni dejiny Velehradu.* – Оломунц, 1936. – S. 273.

<sup>15</sup> Детальнішу інформацію про історію руху та його структуру див.: Католицька Енциклопедія. – Т. IV. – Люблін, 1985. – Kol. 829-835.

<sup>16</sup> Див.: Droguet & Ardant. *L'encyclopédie catholique pratique* // L'oecuménisme. – Париж: Michel Dubost, 1999. – S. 74-98.

риторії Слов'янщини. Ідея, народжена в лоні слов'янських народів, отримала свій інтелектуальний зріст завдяки новій генерації вчених та духовенства, які взяли під увагу не тільки богословські мотиви, але також ідеали національного та релігійного відродження, з притаманними їм культурними та мовними традиціями. Виразному та швидкому діалогу сприяло переконання, що усі слов'янські народи у Христовій Церкві рівноправні. Неабияке значення відіграло святкування трьох чергових тисячолітніх ювілеїв, пов'язаних з іменами святих Кирила і Мефодія, а саме: прибуття апостолів до Моравії (1863), річниця смерті святого Кирила (1869), річниця смерті святого Мефодія (1885)<sup>17</sup>. Результати святкувань зафіксовано у численних публіцистичних виданнях, які відкривають зміст життя та діяльність апостолів слов'ян, а також історію та археологію Велеграда. Завдяки дослідженням виявлено зв'язок сучасного Велеграда зі столицею Моравського князівства від часів князя Святополка<sup>18</sup>, а також традицію з XIII ст., – мовляв, Велеград був архиєпископською столицею, місцем смерті та поховання святого Мефодія<sup>19</sup>. Дана епоха залишила у пам'яті чимало видатних постатей, які вплинули значним чином на процес суспільно-інтелектуальних та духовно-релігійних змін у народі. Через надмір чільних діячів цього періоду, автор статті прагне звернути увагу на деяких представників духовенства. Одним з перших репрезентантів суспільно-культурного відродження у Чехії та Словаччині був професор семінарії у Брно отець Ф.Сусіл (1804-1868). Його ідеї, діяльність, програма відродження знайшли підтримку, зокрема серед молодих священиків, та започаткували товариство "Спадщина святих Кирила і Мефодія". Товариство друкувало періодичним тиражем статті у журналі "*Slavorum Litterae Theologicae*"<sup>20</sup>, які з бігом часу вплинули на поляризацію святих під час конгресових зустрічей. Другою постаттю був о. А.К.Стоян (1851-1923), майбутній архиєпископ Оломунця та співорганізатор Конгресів. За його ініціативою виникло товариство "Апос-

<sup>17</sup> Górka L. *Dziedzictwo ojców: Ekumeniczny charakter...* – S. 31.

<sup>18</sup> Ibid. – S. 31-34.

<sup>19</sup> Zlamal V. *Prirucka ceskych cirkevnych dejin.* – Т. 1. *Počatky latinskoho a slovanskeho krestantva na Velke Morave.* – Оломунц, 1970. – S. 112, 184-187.

<sup>20</sup> ACV-1. – S. 1; Cinek F. *Velehrad viry...* – S. 443.

толят святих Кирила і Мефодія”, яке, незважаючи на опір австрійської влади, було затвержене та визнане церковною владою на території Моравії<sup>21</sup>. В аналогічному релігійно-слов'янському дусі відродження діяли словенський єпископ Марибору М.А.Сломшек (1800-1862) і хорватський архієпископ Дякова Й.Й.Строссмаєр (1815-1905), чеський єпископ Оломунця Л.Пречан (1923-1947), а також львівський митрополит Греко-Католицької Церкви архієпископ Андрей Шептицький (1865-1944). Згадані провідники відповідально поширювали культ солунських братів Кирила та Мефодія серед вірних своєї церкви та посередньо через конгреси спричинилися до ренесансу культу святих у західній частині Європи.

Реанімація постатей Кирила і Мефодія в ХІХ та ХХ ст. плідно вплинула на розвиток еkleзіологічних дисциплін та поглибила вчительську місію Церкви в особі римських архієреїв. Наприклад, папа Леон ХІІІ в енцикліці “*Grande munus*” (1880)<sup>22</sup> поширив культ слов'янських братів Кирила і Мефодія на цілу Католицьку Церкву. Універсальна присутність святих східної церкви у західному континенті Європи збільшила число слов'янських паломників латинського і візантійського обрядів до Риму. У супроводі кардинала М.Ледуховського 5 липня 1881 р. до Риму прибуло понад дві тисячі паломників; делегація з тогочасної Польщі складалася з 445 осіб (109 – з Великої Польщі; 336 – з Галичини, з яких – 150 духовних осіб). Галицьких прочан очолили єпископ Кракова А.Дунаєвський та о. Ст.Стояловський, а великопольських – єпископ-вікарій Познаня Й.Янішевський. Делегація Греко-Католицької Церкви з Галичини прибула до Риму на чолі з митрополитом львівським Й.Кулійовським, єпископом-вікарієм Й.Сембратовичом та о. Ю.Пелешом<sup>23</sup>.

Папа Іван ХХІІІ звернувся у 1963 р. з апостольським листом “*Magnifici eventus*” до учасників

єкуменічного руху з похвалою, що здобуті у Велеграді досягнення стосовно єдності християн несуть користь не тільки усім християнам, але перш за все відроджують духа надії у справі поєднання вірних<sup>24</sup>. Згодом Павло VI в апостольському листі “*Antiquae nobilitatis*” (1969), виданому з нагоди 1100 річниці з часу смерті святого Кирила<sup>25</sup>, підтвердить сподівання свого попередника. Папа Іван Павло II найповніше розкрив світові постації слов'янських апостолів. В Апостольському листі “*Egregiae virtutis*” (1980)<sup>26</sup> Святіший Отець проголосив святих Кирила і Мефодія, св. Бенедикта покровителями Європи<sup>27</sup>. З іншої сторони, енцикліка “*Slavorum Apostoli*” (1985)<sup>28</sup> вносить проект Кирило-Мефодіївської традиції в динамічне приготування до майбутніх євро-інтеграційних змагань. Папа зазначає, що тіло європейського християнства, як одне ціле, мусить дихати “двома легенями” східної та західної традиції. Повстає новий взіреть бачення Європи, збудованої на співставленні спадщин двох християнських традицій. Іван Павло II також вказує та акцентує на плоди місійної діяльності святих Кирила і Мефодія, як своєрідне живе джерело для сучасної Церкви. Історія, за словами папи, не закрита, мертва карта, але новий проект для сучасності в “її розумінні та відгадуванні її майбутнього. Місія Церкви спрямована на майбутнє через непохитну надію”<sup>29</sup>. Римський Архієрей звертається до відповідальних за будову сучасного обличчя Європи з постулатами: перемогти історизм та творчо досліджувати багатство її минулого для існування майбутнього. Подібна теза раніше залягла в основу Велеградських Конгресів, які шукали в Кирило-Мефодіївській традиції дороговказів для Церкви на майбутнє.

<sup>24</sup>AAS 55.– 1963.– 437.

<sup>25</sup>AAS 61.– 1969.– 147.

<sup>26</sup>AAS 73.– 1981.– 258-262.

<sup>27</sup>З перспективи часу видно комплементарність науки Церкви. Першим “Отцем Європи” було названо св. Бенедикта. Зробив це Папа Павло VI 24.X.1964 р. В енцикліці “*Pacis nuntius*” папа показав Бенедикта не тільки як творця монашого життя, але насамперед як будівничого духовно-монолітного європейського континенту. Іван Павло II доповнив свого попередника, вказуючи на життя слов'янських апостолів. Див.: “*Euntes in mundum*” (1988) і “*Magnum Baptismi Donum*” (1988), надіслані Українській Церкві візантійського обряду з нагоди Тисячоліття Хрещення Київської Русі.

<sup>28</sup>AAS 77.– 1985.– 779-813.

<sup>29</sup>*Slavorum Apostoli*...– S. 31.

<sup>21</sup>Див.: Górká L. *Dziedzictwo ojców: Ekumeniczny charakter...*– S. 91. Повна назва товариства: “Apoštolat sv. Cyrila a Methoděje pod ochranou Blahoslavene Panny Marie”. Автор пише, що це товариство було пропаговане у епархіях Хорватії, Словенії, Сербії, а також у епархіях Кракова, Тарнова, Перемишля, Львова.

<sup>22</sup>Див.: AAS. Енцикліка папи Леона ХІІІ з 30 вересня 1880 р.– Т. 1.

<sup>23</sup>Див.: Chodkiewicz A. *Kult Cyryla i Metodęgo na ziemiach polskich // Polska-Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa.*– Перемишль, 1990.– Т. 1.– S. 268.

## II

Зміст та перебіг діяльності Конгресів тісно пов'язаний із тогочасними суспільно-політичними реаліями, які в Австро-Угорській монархії суперечили ідеї творення єдиної імперії. Росія, зі свого боку, категорично відкидала будь-які форми контакту з латинським католицизмом. У політично-релігійній сфері православ'я та представники царської Росії захищали націоналістично-релігійну ідеологію, яку не могла сколихнути релігійна толерантність після 1905 р. Особливу нехить московська Православна Церква виявляла до Греко-Католицької Церкви за її зв'язок із Римом та абсолютну незалежність від Москви. Пробудження національної свідомості українців послаблював популярний на початку ХХ ст. панславістський рух, який робив старання сліпо інтегрувати усе слов'янство в лоно сильної Росії. Скептицизм західних столиць до вищеподаної ідеї, зокрема у Відні, не приховувався навіть одим із співорганізаторів конгресових з'їздів – митрополитом львівським – архієпископом А.Шептицьким. Будучи послом до Віденського Сейму та главою Греко-Католицької Церкви у Галичині, митрополит своїм авторитетом та політичними впливами настоював на проведенні екуменічних зустрічей у складних політичних обставинах<sup>30</sup>.

Відкриваючи перший із Велеградських з'їздів, який отримав назву **“Зустріч богословів у взаємообміні думок Сходу та Заходу”**, А.Шептицький звернувся до учасників:

*“Зближення між Сходом і Заходом може наступити завдяки кращому взаємопізнанню, що напевне змінить рівень мислення та богословські погляди багатьох східних богословів [...]. Богословам з діаспори ще рано говорити про спроби поєднання, тому що в їх мисленні така ідея будить надто сильні упередження та страх перед пануванням. Площиною, на якій вони готові спів-*

*працювати, може стати захист релігійних принципів або християнського милосердя. Коли дійде до порозуміння щодо спільних дій на цих двох площинах, зародиться більша надія у майбутньому”*<sup>31</sup>.

Головною перешкодою в організації екуменічних зустрічей стала Перша світова війна (1914-1918), яка внесла довгу паузу в процес проведення Конгресів. Після її закінчення виникла діаметрально протилежна ситуація: утворилися нові держави – в т. ч. більшовицька Росія; пробудилися націоналістичні рухи; виникли нові державні кордони і пов'язані з ними дорожні труднощі, як також вироблення паспортів для учасників Конгресів. Зміна культурно-політичного обличчя Європи вплинула на різницю споглядання на три перші та післявоєнні Конгреси. Змінна, стримана, а деколи скептична позиція Апостольської столиці утверджувала непослідовність у кінцевому результаті екуменічних зборів у Велеграді. Завдяки ініціативі папи Пія XI Конгреси отримали повне визнання Ватикану<sup>32</sup>, що привело до позитивних змін в методологічному та організаційному аспектах проведення Конгресів. Офіційними мовами доповідачів стали латинська та старослов'янська мови. Сесії та конференції відбувалися у приміщеннях, прилеглих до барокового костелу з ХVII ст. Зал під назвою **“Слов'янський”** користувався особливим привілеєм, тому що у ньому відбувалися урочисті сесії. До сьогодні на стінах цієї кімнати збереглися фрески, на яких зображена панорама найбільших міст імперії, в тому числі Львова. Інші фрески представляють патронів – святих Кирила і Мефодія, а також св. Бенедикта. Літургія лежала у серці діалогальних зустрічей, тому що кожний день Конгресу розпочинався молитвою та багатообрядовою Літургією всередині колишньої єзуїтської святині, у якій до сьогодні збереглася ікона Святих Апостолів Слов'ян, написана Яном Матейком, як подарунок від польського народу.

### 1) Конгрес 25-26 липня 1907 р.

Конгрес об'єднав 76 учасників, серед яких треба згадати А.Пальмієрі, Ф.Гривеса (Любляна), Є.Урбана (Краків). Церковну ієрархію представляли архієпископ Оломунця Ф.С.Бауер

<sup>30</sup>Екуменічна діяльність митрополита А.Шептицького висвітлена у наступних дослідженнях: Dacko I. *Metropolitan Andrej Szeptyckij // Rediscoverer of Traditional Eastern Ecclesiology and Ecumenism.* – Інсбрук, 1974; Husar L. *Sheptytskyj and Ecumenism // Morality and Reality. The Life and Times of Andrej Sheptytskyj / Ed. P.R., Magocsi.* – Едмонтон, 1989; Wawrzonek M. *Działalność ekumeniczna metropolity Andrzeja Szeptyckiego na Ukrainie i w Rosji.* – Краків, 2003 (докторська дисертація у машинописі), цього ж автора доповнена і видана українською мовою: *Analecta OSBM.* – Series II. – Рим, 2006. – Sectio I. – Vol. 52.

<sup>31</sup>Див.: Szeptyckij A. *Le role des Occidentaux dans l'oeuvre de l'union des Eglises // Stoudion.* – 3-4 (1926-27). – S. 55.

<sup>32</sup>Пор.: Górká L. *Dziedzictwo ojców: Ekumeniczny charakter...* – S. 103.

та апостольський вікарій у Болгарії архієпископ Р.Меніні.

Українську делегацію очолив галицько-львівський митрополит А.Шептицький, якого обрали головою I Конгресу. У склад делегації увійшли оо. А.Барвінський, Д.Дорожинський, М.Галушчинський (ЧСВВ)<sup>33</sup>, Ф.Лежогубський, Д.Няраді, Б.Золдак<sup>34</sup>. Більшість учасників делегації становили молоді єпархіальні священики та окремі ченці, які зробили вагомий внесок у відродження єдності християн.

Перша зустріч на конгресі не ставила собі за мету здобути на написання богословських трактатів. Таке рішення повстало з тієї причини, щоб зменшити ризик погіршення діалогу та дискусій між конфесіями. Спільна зустріч мала служити взаємному пізнанню суб'єктів діалогу, подоланню упереджень, а також стати основою для подальшого діалогу в дусі св. Кирила і Мефодія.

Митрополит А.Шептицький у вступному зверненні до православних богословів сказав, що: *“Доктрина Православної Церкви не суперечить традиції Греко-Католицької Церкви. Навпаки, між доктриною Східних Церков і Римської Церкви є тільки різниця, яка існує між Католицькою Церквою Х ст. і цією самою Церквою ХХ ст. Те, що було визначене **explicitе** у ХХ ст., може бути віднайдене **implicitе** в науці церкви з Х ст. Тому сміливо можна сказати, що між доктриною Східних Церков і Католицької Церкви немає жодної суперечності. Існують тільки деякі відмінності щодо інтерпретації”*<sup>35</sup>.

Підсумки цього Конгресу, разом з вимогами щодо богословських та літургійних коментарів, покращення спілкування та популяризації відомостей про партикулярність Церкви, були викладені у кількох декретах.

## 2) Конгрес 31 липня – 3 серпня 1909 р.

Кількість учасників Конгресу зросла до 169 осіб<sup>36</sup>. Долучилася численна група представників Західної Європи (Франція, Голландія, Італія, Німеччина, США). Найбільше значення справило прибуття делегації Православної Церк-

ви в особі богослова та літургіста А.Мальцева, а також душпастира з Берліна Б.Гоекена. Численнішою була також цього разу було делегація слов'янських богословів, до якої увійшли Й.Пазман, А.Подлях та А.Буковський<sup>37</sup>. Представників від Апостольської Столиці не було. Митрополит А.Шептицький отримав телеграму від Святішого Отця, в якій папа поблагословив та побажав учасникам конгресу зберігати правдивість та тотожність католицької віри<sup>38</sup>.

Делегація української Церкви прибула у подвійному складі. До неї увійшли: доктор богослов'я та парох греко-католицької парафії з Буська Й.Боцян, І.Цегельський з Інсбрука, парох греко-католицької парафії зі Львова Б.Давидяк, П.Демчук (ЧСВВ з Риму), парох греко-католицької парафії з Боринчі С.Донарович, доктор богослов'я та катехит зі Львова о. Д.Дорожинський, професор богослов'я з Ужгорода Й.Гадзєга, докторант з Інсбрука М.Горникевич, А.Калиш (ЧСВВ із Жовкви), П.Кандаяк (ЧСВВ з Лаврова, Галичина), студент богослов'я з Інсбрука Б.Лаба, студент богослов'я з Лапаївки (повіт Кам'янка) В.Лиско, Й.Маркевич (ЧСВВ з Інсбрука), військовий капелан зі Станіслава Б.Меренков, професор богослов'я Львівської Академії Т.Мишковський, ректор греко-католицької семінарії із Загреба Д.Няраді, греко-католицький парох і катехит з Тернополя П.Патрило, Й.Рудович зі Львова, доктор богослов'я і професор Ужгородської семінарії Г.Шуба, доктор богослов'я і греко-католицький парох з Кризевців Д.Шаятович, декан і парох греко-католицької парафії з Острівця (повіт Тербовля) Й.Волянський<sup>39</sup>.

Митрополит Андрей Шептицький, який у цьому часі вдруге головував на конгресі, у вступній промові 31 липня з оптимізмом і надією висловив думки щодо перспектив розвитку Церков на шляху до єдності:

*“Треба щиро подякувати нашому Господеві Ісусові Христові. Ми сієм, а Бог зрощує (1 Кор 3-6). Завдяки ласці Всемогутнього Бога, зерна, засіяні першим Конгресом, не пропали; вони проросли і дали можливо і не багато плодів,*

<sup>33</sup>Його реферат на тему східної літургії *epiklesy* буде обговорений пізніше.

<sup>34</sup>Archivum SAOp.- Karton.- Nr 1156, 1597.- Fond: LJB.- Sign: Ć. VII, inv.- Ć. 50.

<sup>35</sup>CDHAL.- Fond 201.- Spr. 1; Cf.; Drozd J. *Momento mortuorum* // AAV.- Оломунц, 1947.- S. 97.

<sup>36</sup>ACV-2.- S. 4-7.

<sup>37</sup>ACV-1.- S. 3 et sq; Drozd J. *Momento mortuorum...*- S. 96-100.

<sup>38</sup>ACV-2.- S. 15.

<sup>39</sup>SAOp.- Karton.- N 1156, 1597.- Fond: LJB.- Sign: Ć. VII, inv.- Ć. 50.

але доброї якості. Перший Вельградський Конгрес був прийнятий усіма учасниками з пошаною та за благословенням папи. Здається, що екуменічною тематикою рух зацікавив значне коло людей, зокрема інтелігенцію. Виявом цього була публікація у пресі та богословських часописах про перебіг Конгресу. Мета Конгресів надалі мала залишатися спонукую до наступних зустрічей, щоб підтримувати ідею об'єднання Церков, зокрема між слов'янами. У серпні минулого року хорвати та словенці зустрілися в Загребі з болгарами, щоб досягнути єдності. В Празі, в Богемії, започаткувався часопис "Вельградський Вісник", виданий російською мовою, але друкований латинським алфавітом, щоб слов'яни із Заходу могли мати більше інформації про те, що діється в Росії"<sup>40</sup>.

На Конгресі створили чотири тематичні секції. "Західна" секція займалася методами викладання екуменічних проблем у західній Європі; "східна" секція, під управлінням православних богословів з Берліна А.Мальцева (1854-1915)<sup>41</sup> і Б.Гоеккена, виявила цілком новий і конструктивний підхід православ'я до екуменічної тематики.

Одним із найвизначніших доповідачів на Конгресі 1909 р. з української сторони була доповідь о. Йосифа Боцяна (1879-1926)<sup>42</sup>. У своїх виступах він шукав відповідей на питання "Яким чином літургічне вчення може усунути схизму у Церкві?". О.Й.Боцян посилався на розвиток літургій, які на той час проводилися дуже широко. Літургічні дослідження показали, що крім відмінних елементів, збереглися й такі, які протягом історичного розвитку залишаються незмінними. Незмінність певних правд дозволяє говорити про єдність літургічної традиції, яку автор виступів назвав "католицькою". Одночасно існують змінні елементи у літургії, за допомогою яких ділянка стає більш точною. У своєму підсумку доповідач наголосив на гармонії елементів, присутніх у

різних обрядах, у яких зберігся спільний переказ віри<sup>43</sup>.

### 3) Конгрес 27-29 липня 1911 р.

Велеградська Академія напередодні Конгресу розіслала ієрархам, священикам, монаршим згромадженням, мирянам запрошення<sup>44</sup>, на яке відповіли 200 учасників. Незважаючи на старання організаторів, представники православ'я на конгрес не приїхали. Леонід Фьодоров зачитав тільки реферат Гоеккена<sup>45</sup>. Із-за відсутності митрополита Шептицького керівництво Конгресом доручили апостольському вікарієві з Македонії єпископу Епіфанієві Шанову<sup>46</sup>. Дискусії, які проводилися в кількох секціях, торкалися можливостей та умов об'єднання та перешкод між двома Церквами.

Українську Церкву на конгресі представляли доктор богослов'я і професор Станіславської семінарії бл. єп. Микола Чарнецький, парох греко-католицької парафії зі Львова Й.Давидович, греко-католицький декан з Вориничів С.Донарович, Д.Дорожинський, доктор богослов'я, греко-католицький парох і катехит зі Львова Е.Горчинський, богослов зі Львова П.Крип'якевич, доктор богослов'я і катехит зі Львова Г.Литвинович, богослов зі Львова Б.Лончина, доктор богослов'я та греко-католицький парох з Перемишля Н.Малиняк, професор Львівської Академії Т.Мишковський, студенти богослов'я зі Львова Т.Костіч та М.Рипецький, доктор богослов'я і професор ужгородської семінарії Г.Шуба<sup>47</sup>.

Два Велеградські Конгреси розбудили великий оптимізм та пробудили надію серед католиків і православних на нове порозуміння та поєднання. Наступні Конгреси відбувалися вже після закінчення Першої світової війни. На окреслених, властиво, українських землях, які перейшли зі складу Польщі до Росії, тривала одночасно інтенсивна діяльність, спрямована на відновлення унії православних спільнот з католицизмом<sup>48</sup>.

<sup>40</sup> Див.: ACV-2 // в AAV.- Прага, 1910.- S. 2-3, 10-11, 14-17.

<sup>41</sup> Капелан Російського посольства в Берліні, протоєрей, теолог і фахівець з літургії, демонстрував свою прихильність до католицизму.

<sup>42</sup> Був свячений на єпископа Луцької єпархії митрополитом Шептицьким 8.IX.1914 р. Луцьку єпархію ліквідовано царатом у 1839 р. Див.: *Encyklopedia Katolicka*.- Т. II.- Люблін, 1985.- Kol. 697-698; Нагаєвський І. *Історія Римських Вселенських Архиєреїв*.- Ч. III.- Рим, 1979.- S. 296-300.

<sup>43</sup> Пор.: ACV-2.- S. 60-66; також: Babiak A. *Des Ukrainiens aux Congrès de Velehrad (1907-1936)*.- S. 38-40.

<sup>44</sup> Пор.: ACV-3.- S. 1.

<sup>45</sup> Пор.: ACV-3.- S. 1.

<sup>46</sup> Пор.: ACV-3.- S. 1.

<sup>47</sup> SAOp.- Karton.- Nr. 1156, 1157.- Fond: LJB.- Sign: Č. VII, inv.- Č. 50.

<sup>48</sup> Огляд екуменічної діяльності в кінці XIX та

Антихристиянський характер більшовицького перевороту відбив неабиякий слід на церковно-му житті. У значній частині ватиканського духовенства існувало переконання, що антирелігійний характер перевороту є тимчасовим явищем. Ці сподівання аналогічно зароджувалися з аналізу Першої світової війни, коли православ'я у царській імперії ставало запорукою в об'єднанні цілого православного світу. Існувала думка, що прагнення до єдності з Римом та західноєвропейською культурою було природним процесом релігійного відродження в Росії<sup>49</sup>. Історія однак показала, що вищеподані твердження своєю помилковістю ще щільніше погіршили кризу у серцевині християнської єдності.

#### 4) Конгрес 31 липня – 3 серпня 1924 р.

Підготовка Конгресу проводилася впродовж 13 років. Незважаючи на попередні рішення, внаслідок подій Першої світової війни чергова зустріч відбулася щойно у 1924 р. Перед тим вдалося організувати декілька приватних консультацій 26 і 27 липня 1913 р.<sup>50</sup>

Єпископ Пречан надіслав програму Конгресу до Риму та отримав від апостольського нунція у Празі схвальну відповідь Папи. У листі з 20 травня 1924 р. папа Пій XI повідомив, що наприкінці червня надішле учасникам конгресу у Велеграді бреве-послання<sup>51</sup>. В кінці листа Святий Отець зазначив, що представником з Ватикану буде нунцій Ф.Мармаггі<sup>52</sup>. У папському бреве Пій XI побажав учасникам плідних дискусій та беззастережно схвалив програму Конгресу, яка складалася з п'яти основних пунктів:

- а) сучасна доктрина поділеної східної Церкви. Підстави та принципи для єдності;
- б) роль та значення патріархів. Сучасний стан єдності Церкв;
- в) критерії заходів, спрямованих на досягнення єдності в майбутньому;
- г) діяльність святих Кирила і Мефодія в місці об'єднання Церкв;

на поч. XX ст. містить праця С.Ступня: *Nowa Unia Kościelna. Obrządek Bizantyńsko-Słowiański // Polska – Ukraina. 1000 lat sąsiedztwa.* – Т. 2. – Перемишль, 1994. – С. 141-192.

<sup>49</sup>Ibid. – S. 149.

<sup>50</sup>ACV-4. – S. 11-14.

<sup>51</sup>ACV-4. – S. 7 n.; ACV-5. – S. 13 n.; ACV-6. – S. 7-9.

<sup>52</sup>Salaville S. *Congrès international pour l'union des Eglises à Velehrad // L'union des Eglises.* – 3 (1924). – № 11. – S. 320-321.

г) суспільне та релігійне становище російської еміграції та його вплив на справу єдності.

У наступній частині документу папа заохочує вичерпати усі необхідні можливості для продовження діалогу та усунення будь-яких упереджень у доктринальній, дисциплінарній сферах<sup>53</sup>.

У папському бреве також зазначено: “Конгрес повинен вивчати адекватні засоби щодо об'єднання східних народів римською Церквою; краще пізнавати історію, звичаї, традиції, обряди та церковні інституції [...] Сходу, з метою подолання помилок в інтерпретації історичних подій. Щоб привести східні народи до єдності та згоди [...], папа, йдучи за ділом своїх попередників, сподівається, що Конгрес допоможе глибше пізнати землі Сходу. Він також закликає до участі у конгресі не тільки католиків-мирян, а й духовенство православних Церкв”<sup>54</sup>.

Конгрегація Східних Церкв також надіслала свою апробату, зазначивши компетентність та підготовленість доповідачів конгресу<sup>55</sup>. Висококваліфікованими учасниками дискусій були: ректор Папського Східного Інституту з Риму монс. M.d'Herbigny, представник Конгрегації Східних Церкв монс. Бенедетті, архимандрит оо. Асумпціоністів монс. R.Souarn, ректор грецької колегії св. Афанасія дон А.Ціммерманн та представники таких держав, як: Англії, Австрії, Бельгії, Іспанії, Польщі, Югославії та Німеччини. Делегацію з Франції очолив аббат Quénet, секретар монс. Chaptala, канонік Cornette, аббат Ботіnellі, який представляв монс. Lagier. Французька молодь, яка перебувала на канікулах, численно брала участь у з'їзді<sup>56</sup>. Запрошення на конгрес отримала українська молодь з “Марійської Дружини (Марійського релігійного товариства)”, але через труднощі, пов'язані з отриманням закордонного паспорта, не прибула. З цієї самої причини не прибули деякі представники греко-католицької ієрархії. Львівського митрополита представляв єпископ Й.Коциловський із Перемишля<sup>57</sup>. До числа делегатів зі сторони україн-

<sup>53</sup>ACV-5. – S. 13 et sq.

<sup>54</sup>Бреве Пія XI від 21 червня 1924 (переклад з латинської автора).

<sup>55</sup>ACV-5. – S. 22 n.

<sup>56</sup>Botinelli P. *La delegation française de la réunion d'Eglau au congrès de Velehrad // Revue des jeunes.* – 25 janvier 1925. – Nr 2, 15 année. – S. 179-186.

<sup>57</sup>Проблеми, пов'язані із виїздом української делега-



ської Церкви увійшли: львівський студент богослов'я з Оломунця Г.Банах, духівник семінарії у Пряшеві Е.Бігарий, львівський студент богослов'я з Оломунця Ф.Хом'як, доктор богослов'я та парох греко-католицької парафії, канонік і катехит зі Львова Д.Дорожинський, доктор богослов'я Ужгородської семінарії С.Фенцік, єпископ Мукачівської єпархії П.Гебей, доктор богослов'я і професор Ужгородської семінарії Й.Грігашій, ректор Пряшівської семінарії Й.Гуляй, доктор богослов'я з Ужгорода Й.Гаджега, парох греко-католицької парафії зі Золочева С.Юрик, протоігумен отців василіян зі Львова А.Калиш, парох греко-католицької парафії з Клембарка (Пряшівська єпархія) Й.Карпат, професор університету з Праги А.Колесса, парох греко-католицької парафії з Праги М.Кушкевич, професор університету з Праги К.Лосський, студент богослов'я з Оломунця Б.Максимець, єпископ єпархії в Крижевці й апостольський адміністратор у Пряшеві Д.Няраді, студент богослов'я (Львів-Оломунц) С.Никифоров, парох греко-католицької парафії зі Сорочина (Словаччина) М.Петрашович, студент богослов'я (Львів-Оломунц) Б.Подольчук, василіянин із Розвигова (Підкарпатська Русь) С.Рештило, доктор і генеральний вікарій з Пряшева Н.Руснак, студент богослов'я з Оломунця П.Руснак, С.Семчук з Перемишля, Е.Сливка з Середнього (Підкарпатська Русь), канонік з Ужгорода Й.Станкай, професор богослов'я із Загреба Й.Шимрак, професор Празького університету В.Тимошенко<sup>58</sup>.

Одним із найкращих виступів став реферат професора Константина Лоського на тему бачення Української автокефальної Церкви<sup>59</sup>. Думку Лоського доповнив греко-католицький єпископ Й.Коциловський. Владика проаналізував структуру трьох єпархій, навів дані про кількість уніатського духовенства на чолі з митрополитом в

Галичині<sup>60</sup>. Доповідач навів тезу св. Йосафата, який вважав, що українці в майбутньому творитимуть "єдиний, український, автономний і незалежний автокефальний Київський Патріархат"<sup>61</sup>. У своєму виступі єпископ Коциловський констатував, що зароджена на поч. XVII ст. ідея єдності живе, тому що Греко-Католицька Церква продовжує своє існування не тільки в Україні та Польщі, але також в Західній Європі, Канаді та США<sup>62</sup>. У цьому контексті слід підкреслити такий факт: для уникнення можливих непорозумінь із православ'ям з програми IV Конгресу свідомо вилучено проблематику, пов'язану з Берестейською Унією. Було також висловлено жаль з відсутності в Конгрегації східних Церков та колегії кардиналів представників східних Церков<sup>63</sup>.

Важливим міжконгресовим епізодом стала наукова конференція, яка відбувалася 12-15 вересня 1925 р. у Брюсселі. Доповідь митрополита Андрея Шептицького під назвою "Психологія Унії" викликала широкий резонанс у католицькому середовищі<sup>64</sup>. Митрополит Андрей зробив глибокий герменевтичний аналіз догм перших семи вселен-

<sup>60</sup>Ідеться про три єпископства: львівське, перемишльське і станіславівське.

<sup>61</sup>Quénet Ch. // Echos d'Orient.- 27 e année.- Nr 136.- 1924 (octobre-décembre).- S. 479-498.

<sup>62</sup>Щоб доповнити ці думки і показати складність тогочасних процесів, можна процитувати лист української делегації "Національна єдність українських козаків" з Німеччини (див.: SAOp.- Karton.- Nr 1154: лист від 4.12.1925 р., Мюнхен), у якому гетьман - полковник Вон Острияниця рекомендує єпископові Л.Пречанові групу мирян, котрим він цілковито довіряє і які зацікавлені ідеєю об'єднання чи бодай зближення Української Автокефальної Православної Церкви з Апостольською Столицею. Ідеї єдності християн приділяла основну увагу українська діаспора у Чехословаччині, яку на Конгресі представляв "Комітет відродження українських козаків" з Праги. В одному з листів до архієпископа Пречана вони писали, що для них найважливіше - чинити опір радянському комунізму, який послаблює та позбавляє волі Україну і веде її до економічної руїни; з другої сторони - ширити рух духовного та інтелектуального відродження і зміцнення національної та релігійної єдності. Єдність, як стверджує Комітет, посилюється на папську буллу *Unam sanctam*, є єдиним спасінням для української Церкви, яку мусить морально підтримати архієпископ Оломунця (див.: SAOp.- Karton.- Nr 1154, 1925; також Баб'як А. *Des Ukrainiens aux Congrès de Velehrad*.- S. 49).

<sup>63</sup>Див.: Górká L. *Dziedzictwo ojców: Ekumeniczny charakter*...- S. 75.

<sup>64</sup>Пор.: Stepien S. *Nowa Unia Kościelna*...- S. 149. Ширше на цю тему див.: Babiak A. *Aux Congrès des Velehrad*...- S. 63-68.

ції на 4-ий Конгрес у Велеграді, висвітлені в листах між Л.Пречаном (21.07.1924), апостольським нунцієм Ф.Мармаггі з Праги (15.07.1924) та міністром зовнішніх справ Польщі Александром Скринським від 21 липня 1924 р., та зберігаються в архіві міста Оломунця. Див.: cf. Fond // SAOp.- Karton.- Nr 1156; Баб'як А. *Des Ukrainiens aux Congrès de Velehrad (1907-1936)*. Société Scientifique Ševvcenko.- Париж 2007.- S. 156-159.

<sup>58</sup>SAOp.- Karton.- Nr 1156, 1597.- Fond: LJB.- Sign: Č. VII, inv.- Č. 50.

<sup>59</sup>Salaville S. *Congrès international pour l'union*...- S. 327.

ських соборів. Український богослов був переконаний, що коли православний забажав би стати католиком, йому не треба відрікатися православної віри, але оновити православне вчення католицьким підходом, зберігаючи при цьому східні звичаї та обряд. Згодом галицький митрополит показав у своїй доповіді джерело, з якого випливає богослов'я двох церков, а саме: наука Отців Церкви. Презентуючи своє бачення єдності, доповідач наголосив на прагматичних моментах діалогу: більш корисним слід вважати перехід православної спільноти на католицизм, аніж поодинокі навернення. Делегат з України навів історичні приклади, які засвідчували християнізацію народів князями та королями. Їхня "справа розвивалася і поглиблювалася", переходила чергові етапи завдяки "переказам і святості, на взір перших апостолів Європи". Для того, щоб зрозуміти "душу Сходу", слід її напередодні пізнати за допомогою дидактичного та наукового методів. Треба, з однієї сторони, старанно переосмислити ідею церковної єдності, а з другої сторони – приготувати фахівців, які зуміють вчасно докласти зусиль у справу єдності християн<sup>65</sup>.

### 5) Конгрес 20-24 липня 1927 р.

Дату Конгресу визначили учасники попередніх зборів, тому що взяли під увагу 1100-ту річницю від дня народження св. Кирила. Кількість делегатів перевищувала попередні конгреси та нараховувала 350 учасників з 14 європейських держав<sup>66</sup>. Слід згадати про участь знаних богословів, таких як: E. Voeringhaus (Münster), монс. M. d'Herbigny (Франція), Ф.Цінек (Оломунц), Ф.Дворнік (Прага), K. Lübeck (Fulda), Ф.Гривец (Любляна), P. de Meester, osb (Рим), S. Sakač (Рим), S. Salaville (Париж), T. Strottman (Прага), P. Schebesta svd (Відень), J. Vašica (Оломунц)<sup>67</sup>.

Українська делегація виступала у наступному складі: парох греко-католицької парафії з Пряшева С.Бескід, М.Чарнецький з Костополя на Волині, митрополит зі Львова А.Шептицький, студит з Унева К.Шептицький, доктор богослов'я і парох греко-католицької парафії зі Львова Д.Дорожинський, єпископ Мукачівської єпархії

П.Гебей, єпископ Пряшівської єпархії П.Гойдич, катехит Перемишльської гімназії П.Холинський, парох греко-католицької парафії з Відня (Австрія) М.Горинкевич, доктор богослов'я з Пряшева Гречішак, канцлер єпископської курії з Перемишля Н.Грициляк, студент філософії з Праги Гришкевич, доктор богослов'я і духівник Ужгородської семінарії А.Хіра, протоігумен василіян зі Львова А.Калиш, єпископ перемишльської єпархії Й.Коциловський, єпископ-помічник Перемишльської єпархії Г.Лакота, студент канонічного права зі Стрия Р.Лисович, о. М.Мудрий зі Строквова, єпископ єпархії Крижевці Д.Няраді, василіянин з Ужгорода С.Решетило<sup>68</sup>.

Програму Конгресу учасники надіслали на розгляд папі Пієві XI та одночасно просили благословення на участь у Конгресі православних ієрархів. Центральними темами конгресу були історія, догматика та літургія. По закінченні доповідей митрополит Андрей Шептицький зробив підсумок діяльності Конгресу та подякував св. Кирилу і св. Йосафату за заступництво: "Прапором унії нехай будуть ідеї св. Кирила і Методія та приклад св. Йосафата. Від них ми вчимося, як приводити до нашої Матері – Церкви велику кількість її синів. Залишаючи зі сльозами на очах конгрес словами "Допобачення", дякую Святішому Отцеві за знак єдності усіх християн. Дякую іншим учасникам, які доклали багато старань у приготування конгресу. Коли Бог поблагословить, через три роки знову зустрінемося, тому що той, хто приїхав до Велеграда, захоче знову сюди завітати"<sup>69</sup>.

### 6) Конгрес 14-17 липня 1932 р.

Головна тема з'їзду 1932 р. впливала з девізу: "Віра – нероздільний зв'язок Містичного Тіла Христа"<sup>70</sup>. Час проведення з'їзду передбачав та-

<sup>65</sup>La revue catholique des idées et des faits. Стаття під назвою "La Psychologie de l'Union". – 31 (1925). – S. 5-10.

<sup>66</sup>Див.: ACV-5. – S. 30.

<sup>67</sup>Див.: Górká L. *Dziedzictwo ojców: Ekumeniczny charakter...* – S. 54.

<sup>68</sup>SAOp. – Karton. – Nr 1156, 1597. – Fond: LJB. – Sign: Č. VII, inv. – Č. 50.

<sup>69</sup>Див.: AAV. – Оломунц, 1927. – S. 64-65. Треба зауважити, що подібний науковий симпозиум був організований у Празі (12-15.08.1929) та присвячений екуменічному навчанню східних Церков. Учасниками Греко-Католицької Церкви були: ігумен з Мукачева П.Булик (ЧСВВ), М.Хомікевич, М.Грициляк, Й.Калай, єпископ Й.Коциловський, православний священник з Праги Г.Мельник, Д.Няраді, С.Решетило (ЧСВВ), Й.Сліпий, посол з Ужгорода А.Волошин (див.: SAOp. – Karton 1156, 1597. – Fond: LJB. – Sign: Č. VII nr, inv. – Č. 50).

<sup>70</sup>Див.: Salaville S. *Congrès international pour l'union...* – 56 (1932). – S. 711.

кож святкування 25-річного ювілею від моменту проведення першого Конгресу. Відкриваючи засідання, архієпископ Л.Пречан підсумував плоди попередніх Конгресів. Згадав він також про авторитет та глибоку толерантність співтворця Конгресів А.Шептицького, який за станом здоров'я був відсутній<sup>71</sup>.

Св. Отець Пій XI<sup>72</sup> звернувся з окремим словом до учасників Конгресу, дозволивши при цьому делегації православної ієрархії брати участь у засіданнях. Православна сторона радо прийняла запрошення Конгресу<sup>73</sup>. Російський богослов С.Булгаков надіслав учасникам Конгресу листа, в якому закликав до взаємної любові та молитви, які лежать в основі плідного діалогу. Булгаков зазначив, що незважаючи на певні труднощі, полем для плідних дискусій служить містична єдність у Євхаристії<sup>74</sup>.

Конгрес нараховував більш як 300 осіб, з яких було 13 єпископів та настоятелів монастирів. Модератори зустрічей відзначалися знанням, досвідом, що відкривалося з високого рівня рефератів та панельних дискусій. На конгрес приїхало чимало нових учасників, а саме: А.Гертсман (Львів), Е.Герман (Рим), М.Кордель (Краків), А.Квятковський (Варшава), Г.Макляков (Рим), М.Нехай (Люблін), А.Павловський (Варшава), Й.Умінський (Львів)<sup>75</sup>. Українська делегація складалася з наступних делегатів: парох греко-католицької парафії у Відні М.Горникевич, ректор греко-католицької парафії у Празі Б.Гопко, доктор богослов'я і духівник Ужгородської семінарії А.Хіра, парох греко-католицької парафії у Валашківці Р.Янкевич, єпископ Й.Коциловський, греко-католицький парох з Підкарпаття Н.Кашпар, єп. Д. Няраді, парох греко-католицької парафії і катехит гімназії у Хусті (Підкарпатська Русь) Д.Попович, василіянин зі Львова С.Рештило, професор богослов'я у Пряшеві Е.Седляк, доктор богослов'я, василіянин, редактор місячника "Місіонер" у Львові Й.Скрутень, ректор Львівської богословської

академії Й.Сліпий, єпископ Ужгородської єпархії А.Стойка, василіянин зі Львова Г.Тимчук, доктор богослов'я з Берліна П.Вергун<sup>76</sup>.

### 7) Конгрес 15-19 липня 1936 р.

Конгрес скликано з метою вшанувати 1050-ту річницю від дня смерті св. Мефодія. В основі програми конгресу лягли роздуми над спадщиною слов'янських Апостолів. Під керівництвом Франка Гривца та архієпископа Пречана дискусії проводилися у Любляні та в Оломунці<sup>77</sup>. Кількість учасників складалася з 422 делегатів.

На конгресі був присутній православний ієрарх єп. Леонтій Туркевич (1876-1965)<sup>78</sup> з Чикаго, який представляв митрополита Теофіла (Пашковського). Гість був вражений молитовним духом та гостинністю<sup>79</sup>. Українську Церкву традиційно представляли: василіянин та ігумен з Мукачева Бурдяк, єпископ з Дубна (Волинь) М.Чарнецький ЧНІ, професор з Берегового Ц.Феделеш, Й.Франков, богослов з Пряшева, єпископ Пряшівської єпархії П.Гойдич, студент богослов'я (Пряшів-Оломунець) Б.Іванчов, греко-католицький єпископ із Софії (Болгарія) Ц.Кутев, студент богослов'я (Ужгород-Оломунець) А.Мірошшай, студент богослов'я (Пряшів-Оломунець) Й.Молчаний, єпископ єпархії Криживці Д.Няраді, парох греко-католицької парафії у Празі М.Подгаецький, доктор богослов'я і ректор семінарії у Пряшеві А.Ройкович, студент богослов'я (Мукачєво-Оломунець) Т.Роман, професор богослов'я з Пряшева Е.Седляк, ректор Львівської богословської академії Й.Сліпий, студент богослов'я (Пряшів-Оломунець) Г.Ставровський, василіянин з Мукачева Ваврик<sup>80</sup>.

Перед відкриттям Конгресу відбулася окрема

<sup>76</sup> Див.: SAOp.- Karton 1156, 1597.- Fond: LJB.- Sign. Č. VII, nr inv.- Č. 50.

<sup>77</sup> Див.: ACV-7.- S. 279 et sq.

<sup>78</sup> Архієпископ Нью-Йорка, згодом митрополит для цілої Америки, народився у Крем'янці, на Волині. Богословську освіту здобув у 1900 р. У 1902 р. був висвячений на священника у Почаєві. Синод російської Православної Церкви послав його на місію до Америки. У 1924 р. організував синод Православної Церкви для Північної Америки. Згодом він залишив Церкву російського патріархату. У 1933 р. стає єпископом Чикаго, а у 1950 р. – митрополитом усієї Америки.

<sup>79</sup> Див.: Хомин П. Унонійний Конгрес на Велеграді...- S. 289.

<sup>80</sup> Див.: SAOp.- Karton 1156, 1597.- Fond: LJB.- Sign. Č. VII, nr inv.- Č. 50.

<sup>71</sup> Див.: AAC-6.- S. 21.

<sup>72</sup> Бреве з 25.XII.1931 р.

<sup>73</sup> Див.: ACV-6.- S. 13-14.

<sup>74</sup> Пор.: Górká L. *Dziedzictwo ojców: Ekumeniczny charakter...*- S. 55; Пор. також: Хомин П. *Унонійний Конгрес на Велеграді // Нива.*- 27 (1932).- № 7-8.- S. 287.

<sup>75</sup> Див.: ACV-6.- S. 28-39, 42-44; пор.: Górká L. *Dziedzictwo ojców: Ekumeniczny charakter...*- S. 55.

зустріч молодих студентів богослов'я (семінаристів), а також групи молоді з Львівської богословської академії, товариства "Віднова" і студентського товариства "Slavia Catholica" під проводом о. д-р Йосифа Сліпого<sup>81</sup>. О. д-р Йосиф Сліпий як учасник Конгресу прочитав доповідь на тему "Св. Тома, схоластика та східне богослов'я".

Конгрес ухвалив 10 резолюцій:

1) У першій резолюції встановили дату проведення наступного Конгресу: 1939 р., як річниця 500-ліття Флорентійського собору;

2) Визначити спільні богословські пріоритети в діяльності пасторального богослов'я;

3) Звернути увагу доповідачів у своїх рефератах на становище російських емігрантів, а також ставлення російських православних богословів до екуменізму;

4) Окрім теоретичних богословських питань, Конгрес повинен прагматично звернути увагу на актуальні та найбільш болючі питання, які стосуються об'єднання;

5) Конгрес вимагає від єпископа-помічника латинського обряду сприяти вірним візантійського обряду у забезпеченні літургійних практик;

6) Конгрес дозволив розпочати беатифікаційний процес єпископа Сломшка;

7) Конгрес зобов'язав культивувати традицію святих Кирила і Мефодія у всіх слов'янських семінаріях;

8) Конгрес звернувся з проханням до Апостольської Столиці, щоб 14 лютого і 6 червня визнано днями вшанування пам'яті святих Кирила і Мефодія;

9) Згідно нової кодифікації цивільного права, Конгрес не схвалює розлучень та стає на захист подружніх узлів;

10) Відслужити одну Божественну Літургію за переслідуваних у більшовицькій Росії християн<sup>82</sup>.

### Закінчення

Вартість подій столітньої давнини сучасникові XXI ст. може вважатися адекватною в історичній суті для теперішнього стану речей. Суспільне, культурне обличчя Європи в процесі секуляризованих модифікацій щораз частіше витісняє християнські сліди за межі політичного життя держав Європейського Союзу та розриває фаміліярність

з традиціями народів. Релігійна індіферентність вносить редукцію в обрядово-культурну сферу та захищає цінності і поняття утопічної "політичної коректності". Нові виклики та завдання, які стоять перед Церквою, дозволяють християнству відкрити по-новому своє обличчя в історичному контексті.

Головною метою папи Івана Павла II та Бенедикта XVI стало збереження доброї пам'яті про християнські витоки європейської цивілізації. Низка постатей, які спричинилися в часі до розбудови християнсько-європейської тотожності, домагається від сучасників теперішньої Європи збереження історичної пам'яті та гармонії між культурою і релігією. Безперечно, тисячолітня скарбниця віри, традицій, культури, літургії, духовності християнства завдячує своїм багатством спадщині Кирила та Мефодія. Апостоли слов'ян перемагали у минулому поганство релігійно-духовними цінностями, у яких динамічно поєднувалася візантійська традиція зі спадщиною слов'янської культури. За допомогою інкультурації місцева цивілізація збагачувалася елементами християнства. У значній мірі святим Кирилом та Мефодієм вдалося поєднати візантійську традицію із західною латинською цивілізацією; в дусі християнського універсалізму збудувати "духовний міст" єдності між двома відмінними світоглядними світами. Не дивно, що історичне значення діяльності Кирила і Мефодія знайшло своє підтвердження у положеннях Велеградських Конгресів, які за своїм теоретично-практичним спрямуванням були "слов'янськими"<sup>83</sup>. Найбільшою цінністю Конгресів була ініціатива християн Східної Європи внести свій вклад в екуменічні процеси. Архієпископ Андрей Шептицький про це пише: "На такий великий проект унійної діяльності ніхто в східній частині Європи не мав ні відваги, ні відповідної підготовки"<sup>84</sup>. Екуменічність, як складова християнського діалогу, синтетично змагала до об'єктивного висвітлення доктринальної позиції православ'я та за будь-яку ціну намагалася подолати психологічні упередження, які історично спричинили поділ між християнами. До найбільш впливових послідовників слов'янської ідеї єдності слід віднести православного бого-

<sup>83</sup>Пор.: Górkа L. *Dziedzictwo ojców: Ekuumeniczny charakter...* – S. 42-43.

<sup>84</sup>Лист до К.Королевського від 19.X.1922 // ERSS.- Vol. V.- Рим, 1964-1965. – S. 57.

<sup>81</sup>Див.: АСВ-7.– S. 281 nn.

<sup>82</sup>Див.: Хомин П. it Унійний Конгрес на Велеграді.... – S. 291-292.

слова А.Горського, мислителя В.Соловйова, архієпископа Дякова Йосипа Строссмаера, о. Антонія Сломшека з Марибору, архієпископів Оломунця Антонія Кирила Стояна та Леопольда Пречана, митрополита Львівського Андрея Шептицького<sup>85</sup>. Повернення до джерел Кирила і Мефодія та до скарбниці історії, з однією сторони, відкривало учасникам Конгресу “анахронічну тугу за втраченою єдністю”<sup>86</sup>, з другої сторони – ознайомлювало з кирило-мефодіївською моделлю єкуменічного руху. Однією з важливих ініціатив конгресів була релігійна термінологія. Під час Велеградських дискусій свідомо не використовували такі поняття, як “єретик”, “східні місії”, “уніати”, “латинізація”, щоб не викликати опору зі сторони православної Церкви, а також не викликати тенденції націоналістичного та політичного характеру<sup>87</sup>.

Конгреси у Велеграді закладалися на підвалинах двох засад. Першу засаду сформулювали Отці Церкви в період патристики: “У тому, що необхідне – єдність, у тому, що сумнівне – свобода, а у всьому – любов”<sup>88</sup>. Другу тезу виголосив В.Соловйов. В ній підкреслювалося те, що “для об’єднання церков можна поступитися усім, крім правди”<sup>89</sup>. Вищеподані засади мимоволі віднайшли своє вираження у II Ватиканському соборі, якого учасником був колишній доповідач на вишеградських зібраннях нунції у Болгарії, а згодом папа Іван XXIII. Завершальним акордом, який символічно закінчив діяльність Конгресів, став “Декрет про єкуменізм” II Ватиканського собору<sup>90</sup>. Соборний декрет відсвіжив шлях до співпричастя церков через зближення в душі взаємної пошани, правди та любові. Другий Ватиканський Собор об’єктивно показав роль унії, яка наприкінці XVI ст. відновила єдність з Апостольським Престолом. Продовженням напрацювань отців соборів послужило послідовне вчення римських Архієреїв. Два документи папи Івана Пав-

ла II під назвою “Orientale Lumen” та “Ut Unum Sint” вплинули суттєво на продовження єкуменічних змагань до єдності серед християн. У першому апостольському навчанні “Orientale Lumen” єпископ Риму вбачає у літургійному житті та духовності культури східних церков новий подих надії у діалоговому процесі єдності. Папа заохочує християн східної та західної культур взаємно поглиблювати пізнання спадщини традицій християнського Сходу, для того щоб через усунення психологічних упереджень розпочати етап взаємозближення. Діалог у душі Петрового служіння першим християнським спільнотам започатковує, на думку автора енцикліки “Ut Unum Sint”, внутрішнє очищення Церкви та відкритість до спілкування. Східні церкви підтвердили, за словами Івана Павла II, свою готовність до взаємослухання не тільки через еклезіологічне вчення, свідомство співпричастя, зміст перших Вселенських соборів, а й завдяки дії Святого Духа, який нарощує єдність своїми дарами. Зміст двох документів з’ясовує не стільки роль східних церков у просторі конкуренції еклезіологій, скільки їхню роль у творенні сестринської еклезіології Католицької Церкви.

Християнська традиція на зламі двох тисячоліть дописала у сторінки своєї історії промовисті зустрічі християнського слов’янства з Главою Вселенської Церкви Іваном Павлом II. Невипадково, що перша зустріч відбулася у Велеграді та символізувала повернення до джерел християнства на цих землях. Приїзд папи на землю східних єкуменічних змагань ставав підтримкою зусиль у справі євангелізації та єкуменізму, які динамічно розвивалися на поч. XX ст. Іван Павло II у своєму виступі посилався на заступника Європи св. Бенедикта, який жив у Монте Касіно, показуючи аналогічний символізм міста Велеграда, у якому “брати солуняни утверджували грецьку та візантійську традицію в історії Європи”. Даний заклик у Велеграді розповсюджував оломунцький архієпископ Антоній Кирило Стоян, який був одним з ініціаторів єкуменічних з’їздів<sup>91</sup>. Подібне порівняння, однак у контексті взаємин польського та українського народів папа навів під час беатифікації архієпископа Більчевського. Блаженний Більчевський отримав хіротонію з рук кардина-

<sup>85</sup>Пор.: Górkа L. *Dziedzictwo ojców: Ekumeniczny charakter...* – S. 132.

<sup>86</sup>Ibid. – S. 60.

<sup>87</sup>Пор.: Górkа L. *Dziedzictwo ojców: Ekumeniczny charakter...* – S. 75.

<sup>88</sup>Ідея кирило-мефодіївська. – S. 24. Сам вислів належить святому Августині. – А.Б.

<sup>89</sup>Пор.: Durkan J. *Proę рęсе V.Solovjev (1853-1900)*.

<sup>90</sup>Про аналогію з II Ватиканським собором детально пише у своїй праці А.Гурка. Пор.: Górkа L. *Dziedzictwo ojców: Ekumeniczny charakter...* – S. 107-121.

<sup>91</sup>За: Górkа L. *Dziedzictwo ojców: Ekumeniczny charakter...* – S. 133.

ла Івана Пузини, краківського єпископа. Під час свячень були присутніми ще благословенний Йосиф Себастьян Пельчар, єпископ з Перемишля та греко-католицький архієпископ Слуга Божий Андрей Шептицький. Святіший Отець зауважив, що Святий Дух посприяв зустрічі трьох великих Пастирів, двоє з яких уже проголошені благословенними, а третій, за Божою волею, доступить цього у майбутньому.

Найвним прикладом зближення християн Сходу та Заходу і реальною вимогою часу стала Греко-Католицька Церква. Унаочнюючи більше трьох століть синтез західної та східної традицій, українська церква мучеників являється мостом та знаком поєднання<sup>92</sup>. Інтенсивна участь та вагомий вплив представників Греко-Католицької Церкви підчас Конгресів у Велеграді залишаються до сьогодні незнаними через брак історичних публікацій. Наприклад, головування та участь митрополита Галицько-Львівського на двох Конгресах, його духовна опіка над справою єкуменізму виражали підготовку та відкритість українського духовенства на поч. ХХ ст. вести насичені єкуменічні зустрічі. Як не парадоксально, але з часом присутність греко-католиків на конгресах ставала нездоланим бар'єром для деяких представників православних церков, які вважали Греко-Католицьку Церкву штучним утворенням, викривленням історії та православної доктрини. Закиди православних зводилися до термінологічної маніпуляції поняттями "прозелітизм" та "уніатство", які були перешкодою на шляху до автентичного діалогу православ'я з католицизмом.

Святіший Отець Іван Павло II у своїх численних виступах та участю на богослужіннях виступав на захист Української Католицької Церкви східного обряду. У листах до блаженнішого Йосифа Сліпого, верховного Архієпископа М.І.Любачівського та блаженнішого Любомира Гузара папа наполягав "на необхідності пошани до традицій та вірності цієї заслуженої церкви Петровій церкві"; підкреслював "вартість стійкості, шляхетного духа терпеливості та мучеництва в історії її існування"; стверджував, що "здоровий та справжній єкуменізм вимагає пошани до Української церкви, тому що вона була випробувана за останні десятиліття стражданнями, завданими їй великими противниками; у цій церкві вселен-

ськість творчо торкається партикулярної ідентичності"<sup>93</sup>. Особиста участь папи у римських урочистостях, присвячених Хрещенню Київської Русі (10.VII.1988), підтвердила глибокий сенс цих слів. Починаючи листом до бл. Йосифа Сліпого (з 19 березня 1979 р.) з приводу оголошення Тисячоліття християнства, згодом листами "Ідіть по всьому світу" з 25 січня 1988 р., "Великий Дар Хрещення" з 14 лютого 1988 р., проповіддю в Римі 10 липня 1988 р., Іван Павло II засвідчив співпричастя Вселенської Церкви з Церквою в Україні. У 2001 р. Верховний Архієрей Іван Павло II відвідав Україну. З одного боку, візит в Україну показав дух служіння папи для єдності християн. Наприклад, єкуменічна зустріч в Києві і промови представників православних сторін внесли нововіднайдену толерантність та повагу серед християн. Папа ствердив, що єкуменізм у своїх основах ототожнюється з діалогом любові, який у свою чергу відображає приховані століттями цінності миру та порозуміння. З другого боку, папа намагався підкреслити прагматику канонічних та еклезіологічних принципів свого покликання в Україні. Мова йде про відповідальність наступника апостола Петра за підтримку помісних церков і збереження їхніх партикулярних особливостей щодо традицій та обряду. Знаючи складний стан Греко-Католицької Церкви, папа підтримував старання церкви свідчити про свою окремішню тотожність та продовжувати будувати "рідну хату". Іван Павло II висловив щирі побажання, щоб Україна продовжувала житись ідеалами особистої, суспільної та церковної моралі, служачи загальному добру, гідності та самопосягати. Спільними зусиллями треба прикладатися до динаміки єкуменічних змагань, за порадою св. Павла, а саме "чинення правди в любові" (Еф. 4,15). Саме єдність та злагода є, за словами папи, таємницею миру, умовою справжнього та стабільного соціального прогресу. Завдяки цій взаємодії намірів і дій, Україну, як батьківщину віри та діалогу, її гідність зможуть визнати інші народи.

<sup>93</sup>AAS 80.- 1988.- 995. Див. також: Homilia Jana Pawła II do biskupów grekokatolickich zebranych po raz pierwszy na synodzie w Rzymie 9.02.1991 // *l'Osservatore Romano*.- 1991.- 7.- S. 2; Homilia Jana Pawła II do biskupów grekokatolickich zebranych po raz pierwszy na synodzie we Lwowie 1992 // *l'Osservatore Romano*.- 1992.- 21.- S. 15.

<sup>92</sup>Пор.: Stępień S. *Nowa Unia Kościelna...*- S. 141.